

Ke sporům o dějinnou roli Masarykova prezidentství

Nejčastěji jsem musel čelit lidem, kteří nevěděli, co říkám...
TGM v Hovorech s K. Čapkem

V souvislosti s hodnotami Masarykova odkazu jako celku nabízím našemu shromáždění ke krátkému zamyšlení, jinak ovšem historikům, filozofům a politologům k profesionálnímu kritickému zkoumání, důležitou otázku: Které ze tří hlavních období Masarykova čínorodého života – a) léta profesorská před rokem 1914; b) léta válečná; c) poválečná léta prezidentská – lze označit v pozitivním slova smyslu za jeho vrchol?

Otázku jsem si nevymyslel! Existuje a v četné masarykologické literatuře je různě zodpovídána. Kdo tuto literaturu pozorněji sleduje, nemůže přehlédnout, že relativně nekritičtěji vyznívají soudy nad prezidentským obdobím Masarykovy činnosti. Nejvýše je naproti tomu ve svém souhrnu ceněna jeho činnost předválečná. Škála soudů je přitom velmi pestrá. Předválečného Masaryka například až panegyricky cenil Zdeněk Nejedlý. Zřejmě proto, aby, poplatný vlastní v podstatě nekritické víře v ruský bolševismus, si vytvořil rádobu věrohodnější bázi pro svoji ideologickou kritiku Masaryka poválečného. Kritizoval ho za jeho již předválečnou kritiku marxismu a zejména pak za odmítnutí bolševické revoluce v Rusku a z ní odvozovaného komunismu. Odmítavý až nepřátelský postoj k prezidentu Masarykovi měli českoslovenští komunisté až na krátkodobé výjimky vždy. V tom jim byla politicky blízká část šovinisticky velkoněmecky orientovaných českých Němců a na Slovensku část luďáků. Zvláštním případem pak byli maďarští revizionisté.

Jakoby ve stínu Masarykova díla předválečného, popřípadě válečného, zůstává hodnocení toho, co vykonal (či nevykonal) ve funkci hlavy československého státu. Platí to i o soudech některých jeho prorepublikánsky orientovaných znalců. Tak například v knize Přemysla Pittera *Duchovní revoluce v srdci Evropy* čteme: „Největším (podtrhl J.O.) však byl Masaryk v době předválečné. Jako proskribovaný učitel a vychovatel svého lidu měl význam vpravdě obrovský“¹⁾. Explicitní soud o Masarykově prezidentském odkazu u Přemysla Pittera nenacházíme. Jinak je tomu u Jana Patočky. V eseji *Pokus o českou národní filosofii a jeho nezdar*, věnovaném hlavně (ne jen) Masarykově knize *Světová revoluce*, vyslovil implicitně soud o hodnotě celého díla T. G. Masaryka jako zakladatele a budovatele československého státu. Patočka připustil, že sám vznik státu lze „možná“ považovat za „první velkorysý pokus o českou národní filosofii“, pokus, který se svým dosahem dotýkal „celé světové rovnováhy neméně, než vynoření ostrova v oceánu, co se týče rovnováhy celé zemské kůry.“²⁾ Tento pokus však utrpěl podle Patočky nezdar, a proto se rozhodl v eseji dokázat, že jeho základní příči-

nou byla nedostatečnost Masarykova pokusu o vytvoření české národní filosofie, nedostatek odvahy jejího autora „k samostatnému filosofování“³⁾.

Vyslovil jsem se k některým tezím Patočkova eseje kriticky již před léty v *Glosách ke dvěma kritikám T. G. Masaryka*⁴⁾. Zde jen na okraj tři poznámky: 1) Masaryk nejen ve Světové revoluci, ale ani v žádném jiném ze svých spisů nevydával svoje exkursy do filosofie za „českou národní“ filosofii, považoval je spíše jen za „třísky“⁵⁾ vznikající v jeho filosofické dílně. V předmluvě ke Světové revoluci pak hned v první větě upozorňuje, že ji píše jako zprávu o své zahraniční činnosti za světové války v letech 1914 až 1918. Vydávat za těchto okolností knihu *Světová revoluce* za pokus o českou národní filosofii sice lze, ale je to způsob metodologicky zavádějící a již proto v závěrech o ztroskotání kritizované filosofie neprůkazný. 2) Masarykově filosofii lze jistě vytýkat mnohé. Nedomnívám se však, že je oprávněná a vůbec na místě Patočkova výtka nedostatku odvahy T. G. Masaryka k samostatnému filosofování. Naopak, přítomnost této odvahy zjišťoval u Masaryka nejen jeden renomovaný a jeho díla znalý filosof. Pravda, Patočka mohl mít na mysli Masarykův skutečně existující odpor k jistému druhu filosofování. To je ovšem již jiná, velmi zajímavá otázka, zde ji však ponechávám z časových důvodů stranou. 3) V závěru svého eseje postuloval Patočka potřebu myšlení „schopného nahlédnutí do toho, co jest, do živé situace dějinného člověka“⁶⁾. *Postulát nepochybně nejvýš oprávněný!* Ale právě v tomto směru prokázal Masaryk nejen schopnost myšlení v postulátu požadovaného, ale i jemu odpovídajícího *jednání v praxi života* v době svého prezidentství způsobem, v kterém nebyl do dnešních dnů žádným ze svých kritiků nejen překonán, ale ani jen dostižen. Nemístné, protože nezdůvodněné, jsou proto pokusy těch kritiků, kteří se snaží dokazovat „nezdar“ Masarykovy „české filozofie“ a dějinné role v období jeho prezidentství.

Mohu rozumět všem důvodům, které vedly či dále vedou některé interprety Masarykova celoživotního odkazu k soudům nadřazujícím jeho předválečnou část nad to, co Masaryk konal a vykonal po skončení světové války jako československý prezident. Souhlasím i s tím, že rozsah a hodnota Masarykova díla naučně literárního, spolu s jeho rolí kritika kulturně- a státněpolitických poměrů v Čechách a v celé tehdejší monarchii byly vynikající, svým způsobem jedinečné a mohou nás dodnes v mnohém pozitivně oslovovat. Soud sám, s použitím adjektiv „největší“, „nejvýznamnější“, však nesdílím. Pokusím se naopak dokázat, že „největším a nejvýznamnějším“ v Masarykově

1) Pitter, Přemysl: *Duchovní revoluce v srdci Evropy*, druhé vydání, Praha 1995, s. 92.

2) Patočka, Jan: *Tři studie o Masarykovi*, Praha 1991, s. 23.

3) *Ibid.*, s. 51.

4) Opat, Jaroslav: *Masarykiana a jiné studie, 1980-1994*, Praha 1994, s. 36-61.

5) Masaryk, T. G.: *Jan Hus. Naše obrození a naše reformace*, Praha 1896, s. 47.

6) Patočka, Jan: c.d., s. 52.